

ZAMONAVIY SANOAT KORXONALARINING IQTISODIY SALOHIYATINI BOSHQARISH

Norboyeva D.D

Jizzax Politexnika instituti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada innovatsion rivojlanish asrida korxonalarining ishbilarmonlik faoliyatini boshqarishning nazariy jihatlarini har tomonlama o'rganish va tahlil qilish, ularning asosiy kamchiliklari va farqlarini ochib berilgan.

Kalit so'zlar: korxonalar, boshqaruv, innovatsion rivojlanish, milliy iqtisodiyot.

MANAGING THE ECONOMIC POTENTIAL OF INDUSTRIAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF INNOVATIVE DEVELOPMENT

Norboeva D.D.

Jizzakh Polytechnic Institute.

ABSTRACT

In this article, there is a comprehensive study and analysis of theoretical aspects of business management of enterprises in the age of innovative development, revealing their main shortcomings and differences.

Keywords: enterprise, management, innovative development, national economy.

Jizzax viloyati hududida joylashgan sanoat korxonalarining iqtisodiy salohiyatini boshqarish va takomillashtirish uchun hududda fond bozorini rivojlantirish, foydali tashqi aloqalarni yo'lga qo'yish va boshqalarni amalga oshirilishi davlat iqtisodiy-siyosatining hozirgi davrdagi dolzarb masalasi hisoblanadi.

Innovatsion rivojlanish sharoitida innovatsiyalarning ijtimoiy, iqtisodiy, ekologik samaradorlikni oshirish va milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishini ta'minlashdagi ahamiyati tobora ortib bormoqda.

Boshqaruv mexanizm elementlari tarkibidagi asoslaridan biri tashkiliy munosabat hisoblanadi. Uni amalga oshirish natijasida mulkchilik shaklidan qat'iy nazar, barcha turdagi korxonalarini boshqarish imkoniyatlari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

- Mahsulot sifatini oshirish va ixtisoslashtirishni kengaytirish;
- Innovatsiyalarni joriy etish va ulardan samarali foydalanish;

- Talab va taklif qonunlaridan kelib chiqqan holda, mahsulotga bo'lgan talabni kuchaytirish;

- Ishlab chiqarish quvvatlarini va jarayonlarini optimallashtirish;
- Korxonalarda ilmiy-tadqiqot ishlarini rivojlantirish.

Milliy iqtisodiyotni innovatsion rivojlanishini ta'minlab bera oladigan davlat siyosatini amalga oshirish O'zbekiston Respublikasi uchun ancha murakkab, ayni vaqtda dolzarb va yechilishi muqarrar bo'lgan vazifalardan hisoblanadi. Agar an'anaviy ilmiy-texnik siyosati bozor iqtisodiyoti sharoitida yangi bilimlarni va ilimlarni talab etibgina qolmasdan asosan yangi bilimlarni yaratishga va ulardan amaliyotda qisman foydalanishga qaratiladigan bo'lsa, aksincha innovatsion siyosatda esa, nisbatan mukammalroq yondashuv nazarda tutiladi, bunda bilimlarni yaratish bilan teng ravishda, ulardan amaliy foydalanishga ko'proq e'tibor qaratiladi.

Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida sanoatni rivojlantirish birinchi navbatda, taraqqiyotning xomashyo yo'nalishidan innovatsiya yo'nalishiga o'tishi natijada butun iqtisodiyotda strategik muhim o'zgarishlarni amalga oshirilishi bilan bog'liq. Bunda ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish ya'ni zamonaviylashtirish, kooperatsiya aloqalarini kengaytirish, mustahkam hamkorlikni yo'lga qo'yish, mamlakatda ishlab chiqarilgan mahsulotlarga ichki talabni rag'batlantirish masalalariga alohida e'tibor qaratish lozim. Bugungi kunda milliy sanoatning tovarlar va xizmatlar jahon bozoridagi qat'iy raqobatga qo'shilishida ularning ilmiy-texnikaviy salohiyatini aks ettiruvchi innovatsiyalarning ahamiyati beqiyos.

Ushbu maqola mahalliy toifadagi va chet ellik olimlar va iqtisodchilarning iqtisodiy kategoriya sifatida ishbilarmonlik faoliyati va uni boshqarish, ushbu boshqaruv uslublari va yo'nalishlariga oid ilmiy ishlarini tahlil qilishga asoslangan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tadbirkorlik faoliyatini boshqarish korxonalar faoliyatining turli yo'nalishlarini qamrab oladi.

- ishlab chiqarishni boshqarish
- moliyani boshqarish
- innovatsiyalar tizimini boshqarish

Iqtisodiy adabiyotlarni tahlil qilish jarayonida ko'pchilik olimlar asosiy e'tiborni biznes faoliyatini boshqarishning ikkita asosiy jihatlariga qaratishi aniqlanadi:

- ijtimoiy-iqtisodiy boshqarish
- iqtisodiy faoliyat samaradorligini boshqarish.

Tadbirkorlik faoliyatini boshqarishning har bir yo'nalishi tegishli yuritish usullari bilan tavsiflanishi aniqlandi. Korxonani innovatsion texnologiyalar sharoitida ijtimoiy-iqtisodiy boshqarish usullari qatoriga quyidagilar kiradi:

- xodimlarni moddiy va ma'naviy rag'batlantirish;

- ijtimoiy tartibga solish;
- iqtisodiy hisob-kitob;
- balans usuli;
- moliyalashtirish usuli;
- narxlarni tartibga solish;
- qarz berish.

1-jadval

Sanoat korxonalarining iqtisodiy salohiyatini boshqarishni baholash reyting mezonlari

Reyting mezonlari	Ballar
1. Innovatsion muhit	0-30
Innovatsion korxonona	0-10
Innovatsion salohiyat	0-10
Korxonaning raqobatbardoshlik darajasi	0-5
Ishlab chiqarish darajasi	0-5
2. Ishchi xodimlar uchun ajratilgan kapital	0-15
Korxonada band bo'lgan ishchilar soni	0-5
Ishchi xodimlarni mehnat salohiyati	0-5
Ilmiy tadqiqot va ishlanmalarni bajargan xodimlar soni	0-5
3. Innovatsion faoliyat natijadorligi	0-20
Ilmiy ishlanma va takliflarni bajaradigan xodimlar soni	0-5
Ilmiy tadqiqot va ishlanmalar soni	0-5
Ilmiy tadqiqot va ishlanmalarni bajargan sanoat korxonalar soni	0-5
Sanoat korxonalarini bo'yicha joriy qilingan texnologik innovatsiyalar soni	0-5
4. Innovatsion faoliyat uchun sarflangan mablag'lar	0-15
Ilmiy ishlanma va takliflar uchun xarajatlar	0-5
Marketing va tashkiliy innovatsiyalarga xarajatlar	0-5
Texnika-texnologiyalar uchun innovatsiyalarga xarajatlar	0-5
5. Korxonaning iqtisodiy rivojlanish holati	0-20
Innovatsion faol korxonalarining ulushi	0-5
Korxonaning rentabellik darajasi	0-5
Korxonaning mehnat unumdorligi darajasi	0-5
Korxonaning yalpi sanoat mahsulotlaridagi ulushi	0-5
Jami	100
Reyting mezonlari	Ballar

Shuningdek, tadbirkorlik faoliyatini va korxonalarini innovatsion sharoitlarda boshqarish uchun psixologik va tashkiliy-ma'muriy usullar ko'rib chiqiladi. Iqtisodiy faoliyat samaradorligini boshqarishga qaratilgan ishbilarmonlik faoliyatini

boshqarishning ikkinchi jihati korxonalar egalarining bevosita qondirishidan iborat zaruriy diskursiv ta'sirga erishish bilan tavsiflanadi.

Innovatsion texnologiyalar va raqamlashtirish davrida ilmiy olimlar korxonalarining ishbilarmonlik faoliyatini boshqarish bo'yicha qarashlarning yetarli darajada rivojlanmaganligi bilan ajralib turadilar, chunki ular uning faqat ikkita asosiy jihatini ajratib aytib olishadi: ijtimoiy-iqtisodiy boshqaruv va iqtisodiy faoliyat samaradorligini boshqarish usullari. Shuning uchun innovatsion rivojlanish asrida korxonalar ishbilarmonlik faoliyati darajasiga ta'sir etuvchi omillarni samarali baholay olishmaydi va korxonalar rahbarlari sifatli boshqaruv qarorlarini qabul qila olmaydi. Korxonalar ishbilarmonlik faoliyatini boshqarishning nazariy jihatlarini o'rganish ushbu tushunchaning ta'rifini shakllantirishga imkon berdi. Barcha mutaxassislarining shaxsiy izohlashlari o'zlarining tizimli va keng qamrovliligi bilan ajralib turadi va mantiqiy ravishda asosiy boshqaruv harakatlarini, ularning yo'naltirilganligini va qo'llanilish muddatini belgilaydi. Sanoat-iqtisodiy tizimning rivojlanish holati va dinamikasini, uning yo'nalishini belgilaydigan tendentsiyalar va hodisalarning beqaror tabiati ko'pincha korxonalar ishbilarmonlik iqtisodiy samaradorligini va maksimal darajasidagi rivojlanishni ushlab turishga doir islohotlar amalga oshirishiga to'siq bo'lib turadi. Ushbu vaziyat korxonalar faoliyatiga, ularning tezkor reaksiya va o'zgaruvchan bozor muhiti omillariga moslashish qobiliyatiga, mavjud resurslar va boshqarish vositalaridan keng miqyosda foydalanishga erishish uchun maqbul ravishda foydalanishga yangi talablar yaratadi. Innovatsion moliyaviy resurslar, kadrlar rivojlanish darajasi, innovatsiyalar va bozor faolligi va boshqalar shular jumlasidandir.

Tadbirkorlik faoliyati korxonalar faoliyati natijalari, uning salohiyati va raqobatbardoshligi bilan bog'liq jarayon sifatida isbotlangan. Shuning uchun ham tadbirkorlik faoliyatini boshqarish korxonaning butun boshqaruv tizimida yetakchi mavqega ega bo'lishi kerak, chunki bu uning qiymatining o'sishi uchun tegishli sharoitlar yaratadi. "Korxonalar boshqaruvi" atamasi boshqaruv sub'ektining mikro va makro samaradorligini doimiy ravishda oshirish uchun mavjud resurslarni shakllantirish, taqsimlash va qayta taqsimlashning joriy rejalariga ta'siri sifatida qaralishi mumkin. Tadbirkorlik faoliyatini boshqarish faoliyatning turli sohalarini qamrab oladi.

Korxonalar istiqbolini belgilashda o'zgarib borayotgan iqtisodiy ijtimoiy muhit talablariga moslashish kunsayin tadbirkorlik ilmining asosiy amaliy muammolaridan biri bo'lib kelmoqda. Istiqboliy o'zgarishlarning imkon boricha yuqori aniqlikda seza bilish, raqobat kurashida samarali uslublardan va shakllardan foydalanish borasidagi nazariy izlanishlar tez orada rivojlanayotgan korxonalar ishbilarmonlik amaliy tajribasiga aylanmoqda. Har bir xo'jalik sub'ekti o'ziga xos bo'lgan, antiqa innovatsion strategiyalarni tanlashi, raqobatda Yangiliklarni tadbiriq qilish bilan bo'lgan kutilmagan

tadbirlarni amalga oshirishi natijasida biznes sohasida yangi rivojlanish yoʻllari, uslublariga qiziqish tobora ortib bormoqda.

Respublikamizning korxonalar va tashkilotlarining jahon bozorlarida oʻz oʻrnini topishlarida rivojlangan va yetakchi kompaniyalar tajribalarini oʻrganishlari, ularning innovatsion boshqaruv faoliyatlarini va taktik tadbirlarini kuzatishlari zarur boʻladi. Chunki xorijiy firmalar bilan iqtisodiy, ilmiy xamkorlik sohalarini belgilashda "manfaatlar yakdilligi"ni taʼminlashda xar bir tadbirkor va xoʻjalik subʼekti oʻzining maqsadlari, uzoq va qisqa muddatli strategiyasini, innovatsion siyosatini aniq belgilab olishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI: (REFERENCES)

1. Vcherashniy R., Suxarev O. Innovatsii — instrument ekonomicheskogo, razvitiya // Investitsii v Rossii. 2006. № 10. S.28.
2. Voronin S.A. Nalogooblojenie kak instrument stimulirovaniya innovatsiy. // «Obshestvennie nauki v Uzbekistane», №1, 2009g., s.29-34.
3. Innovatsiya — dvijushaya sila kitayskogo obshestva v sovremennuyu epoxu. //Ekonomist. № 4. 2008 g. S. 6.
www.openscience.uz
4. Oʻzbekiston Respublikasi Davlat statistika qoʻmitasi maʼlumotlari
<https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/social-protection-2>